

Bayreuth brengt degelijke nieuwe Parsifal

door Peter Franken

Na vier seizoenen zonder *Parsifal* is Wagners Bühnenweihfestspiel deze zomer in Bayreuth teruggekeerd. De Festspiele 2016 openden op 25 juli met een nieuwe productie van Wagners laatste grote werk in een encenering van Uwe Eric Laufenberg.

Laufenberg heeft zich naar eigen zeggen laten inspireren door de film *Des hommes et des dieux* die op het filmfestival in Cannes in 2011 de Grand Prix won. Hierin wordt het verhaal verteld van een groep monniken in een afgelegen klooster in het binnenland van Algerije. Hoewel ze een zo neutraal mogelijk contact met hun omgeving proberen te behouden en zich dienend naar de bevolking opstellen, wordt de groep uiteindelijk door islamitische extremisten vermoord.

Deze insteek was mede de aanleiding voor het treffen van extra veiligheidsmaatregelen. Het gehele Festspielterrein werd elke avond afgesloten en bezoekers werden pas toegelaten na een tassencontrole. De Türsteherinnen hadden versterking gekregen in de vorm van medewerkers van een beveiligingsbedrijf aan wie de toeschouwers hun kaart moesten laten zien voordat men het feitelijke gebouw kon betreden. Het was even wennen maar na korte tijd viel het allemaal nauwelijks meer op. Buiten was het gewoon gezellig zoals altijd, binnen was sowieso alles normaal.

Encenering

In Laufenbergs encenering is de graalgemeenschap gesitueerd in een klooster in het noorden van Irak. Een werkelijk bestaand klooster, dat kort geleden werd verwoest, heeft daarvoor model gestaan. De graalridders proberen het hoofd boven water te houden in een situatie die sterk overeenkomt met die tijdens de periode dat christenen nog vooral op zichzelf waren aangewezen en niet konden beschikken over een machtig bestuursapparaat.

Het klooster is een toevluchtsoord voor vluchtelingen. Als het doek

opent tijdens het voorspel zien we mensen die op stretchers liggen te slapen. Zwaarbewapende mannen in commando-uitrusting betreden het gebouw, kijken wat rond en gaan weer verder. Omdat de vluchtelingen in de weg liggen worden ze door de graalridders gewekt en naar buiten gestuurd. De kloosterruimte is zodoende vrij en de handeling kan beginnen.

Uiterlijk heeft de eerste akte een min of meer regulier verloop. De ridders zijn allen gekleed als monniken, Kundry komt op in een chador. Parsifal schiet de zwaan met een heuse kruisboog en wordt door een woedende menigte overmeesterd en naar binnen gesleurd. Als een achteloos terzijde overlijdt een klein jongetje dat kort daarvoor het klooster binnen is gevluht. Hij krijgt geen aandacht, die gaat geheel uit naar de dode zwaan.

De voorstelling neemt inhoudelijk pas een opmerkelijke wending als Amfortas wordt geprest het graalritueel uit te voeren. Laufenberg heeft uit het libretto gedestilleerd dat het aanschouwen van de graal de ridders kracht geeft voor het uitvoeren van hun missie. Daarbij moeten hun brood en wijn als het ware worden ingestraald om tot krachtvoer te worden. In meer alledaagse moderne termen komt het er op neer dat de ridders hun dosis drugs moeten hebben.

Laufenberg blijft enerzijds dicht bij de tekst maar gaat anderzijds een stap verder. Het uitgevoerde ritueel is namelijk niets minder dan een bloedoffer. Amfortas wordt verwond en verliest zoveel bloed dat hij na korte tijd in een grote plas lijkt te liggen. We zien een soort wonderbaarlijke

Het klooster als toevluchtsoord

Het bloedoffer

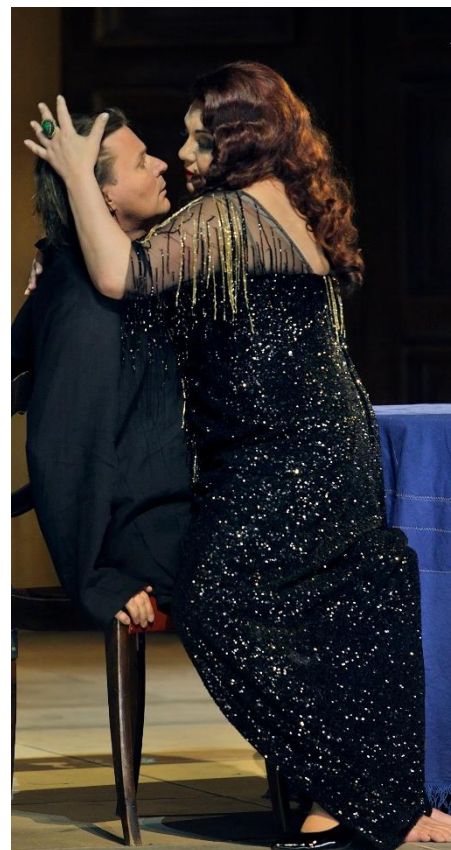
Parsifal in de hamam

vermenigvuldiging, niet van broden en vissen maar van bloed. Om beurten drinken de ridders er een slok van. Onduidelijk blijft of het bloed inmiddels in wijn is veranderd. Aangezien Amfortas daarvoor opvallend kwiek rondstapte, wordt de indruk gewekt dat er sprake is van het opnieuw openen van zijn wond. Met als gevolg dat zijn lijden weer een aanvang neemt.

Parsifal begrijpt er uiteraard niets van en wordt weggestuurd. Wat hij buiten meemaakt is onduidelijk maar hij komt in de tweede akte zwaar bewapend Klingsors kasteel binnen en verlaat dat uiteindelijk in dezelfde uitmonstering als bovengenoemde commando's. De Bloemenmeisjes zijn allen gekleed in chador. Zij symboliseren treurvrouwen die Parsifal verwijtend toezingen dat hij hun ridders heeft gedood of verwond. Na dit intermezzo werpen ze hun zwarte jurken af en kwijten ze zich gekleed als buikdanseressen van hun feitelijke taak: het verleiden van Parsifal, of op zijn minst hem erotisch voorbereiden op Kundry's komst.

Kundry zelf is weinig uitdagend gekleed. Ze wil Parsifal in verwarring brengen door hem de indruk te geven dat ze zijn plaatsvervangende moeder is maar heeft daar kennelijk weinig vertrouwen in. Voor alle zekerheid heeft ze zich dus ook maar gekleed als een moeder. Als Parsifal na de kus zijn monoloog over Amfortas en diens wond begint, verlaat Kundry het toneel. Pas als hij klaar komt ze terug, weliswaar in een ander gewaad maar geheel in dezelfde stijl als vooreerst. Dus geen 'let me slip into something comfortable' voor deze Kundry. Hierdoor ontbeert haar afwezigheid elk redelijk doel. Nu is het de beurt van Parsifal om te verdwijnen, terwijl Kundry alle registers open trekt om hem op andere gedachten te brengen. Het is een dramatische misser van jewelste, die twee protagonisten die in hun eentje het publiek staan toe te zingen in plaats van hevig met elkaar in de weer te zijn. Of is dit juist een treffend voorbeeld van post-dramatisch theater waar steeds meer regisseurs hun toevlucht toe schijnen te nemen?

Om het vervreemdende karakter van deze scène nog te vergroten is ook Amfortas aanwezig, waarschijnlijk slechts voortkomend uit een déjà vu ervaring van Kundry. Als Parsifal zich van haar afwendt kruipt deze illusie van Amfortas boven op haar. Parsifal maakt Klingsor de speer afhandig en breekt daar een stuk af. Door een gelukkig toeval kan hij nu uit de

Prelude to a kiss

De versierde speer

twee stukken een kruis maken. De diepere betekenis is vermoedelijk dat Amfortas de speer heeft misbruikt. Het ding is een relikwie en geen wapen. Door hem te breken wordt de speer onbruikbaar gemaakt als wapen en herkrijgt de status van relikwie. Parsifal houdt de speer verder in de vorm van een kruis bij zich. Als hij opkomt in de derde akte ziet hij eruit als een marskramer in het kostuum van een gemaskerde commando. De speer hangt op zijn rug met een paar vlaggetjes eraan. Het geeft het geval een Tibetaans tintje. Het klooster is overwoekerd door planten, een beeld dat duidelijk is geïnspireerd door de jungletempel in Ankor Wat. We

zijn jaren verder en Gurnemanz is een oude man geworden, aanleiding om een rolstoel op het toneel te brengen, een vaste waarde onder de regietheater clichés. Opvallend is de agressieve manier waarop de monniken (graalridders) Amfortas proberen te dwingen tot het bloedoffer. De gedachte aan drugverslaafden wordt hier prominent. Verder gebeurt er echter niets, geen nieuw ritueel. Parsifal geneest Amfortas met de speer en alle aanwezigen leggen hun religieuze parafernalia in de kist van Titirel. Er wordt gesuggereerd dat men afstand neemt van elke vorm van geïnstitutionaliseerde religie en terugkeert tot een basale geloofsbeleving. Hieraan nemen zowel de graalridders als de (islamitische) vluchtelingen deel. En met die opwekkende wending besluit de avond.

Uitvoering

De muzikale leiding was in handen van ons gevierde erelid dirigent Hartmut Haenchen. Nadat Andris Nelsons kort voor de première het bijltje er bij neer had gegooid was de in Parsifal gepokt en gemazelde Haenchen een ware deus ex machina. Hem restten slechts twee orkestrepitities voor de première maar dat bleek geen al te groot probleem. Hooguit wekte het bij sommige orkestleden wat irritatie dat Haenchen zoals gebruikelijk met zijn eigen versie van de partituur aankwam. Hoe het ook zij, tijdens de vierde voorstelling op 15 augustus klonk het orkest fantastisch. Hulde aan de Nederlandse maestro.

De zangers waren allen goed tot zeer goed met Gerd Grochowski als enige uitzondering. Zijn Klingsor klonk rasant en geforceerd. Als rauw gecaste Alberich had het gekund maar als Klingsor viel hij duidelijk uit de toon. Het kan natuurlijk zijn dat hij verkouden was. De Russische sopraan Elena Pankratova zong een geweldige Kundry. Aan verleiden kwam ze nauwelijks toe maar stimmlich was het top. Ook de kleinere rollen waren goed bezet, met name de Bloemenmeisjes. De Amerikaanse bariton Ryan McKinny wist te overtuigen als Amfortas, een rol die hij eerder al vertolkte in het Teatro Colon. En Bayreuther publiekslieveling Klaus Florian Vogt gaf het publiek waar men op zat te wachten: een stralende held. Toch klonk hij naar mijn smaak een tikje teveel als Lohengrin, op zich niet verwonderlijk gelet op de mate waarin hij inmiddels met deze rol is vergroeid.

De grote man van de avond was Georg Zeppenfeld, een prachtige bas in de traditie van Kurt Moll. Het ervaren van zijn stemgeluid komt nog het meest overeen met het nemen van een warm bad. Met die Gurnemanz heeft Bayreuth een troefkaart in huis die deze *Parsifal* muzikaal nog jaren tot een topproductie kan maken, bijna ongeacht de rest van de cast. En dat is niet niks.

Alles overwegend is Laufenberg er in geslaagd degelijk werk af te leveren. Dat de vluchtelingenproblematiek er later ingeschoven lijkt – van integratie met het kloosterconcept is nauwelijks sprake – moet maar op de koop toe worden genomen. Voor volgend seizoen is dat echter wel een verbeterpunt, evenals de interactie tussen Parsifal en Kundry.